

Томазов Валерій

**ПАНТЕЛІЙ АМВРОСІЙОВИЧ МАВРОГОРДАТО ТА ЙОГО РОДИНА:
ДО ІСТОРІЇ РОДУ МАВРОГОРДАТО НА ПВДНІ УКРАЇНИ
(генеалогічний нарис)**

У статті на основі документів з українських та російських архівосховищ реконструюється генеалогія та біографії представників однієї з гілок відомого грецького купецького роду Маврогордато – гілки Вітелла. Понад сто років, разом з іншими вихідцями з острова Хіос в Егейському морі, вони відігравали значну роль у російській і світовій торгівлі та житті Одеси.

Ключові слова: Маврогордато, Хіос, рід, купець, гільдія, Одеса, Миколаїв, благодійництво, торгівля, спадковий почесний громадянин.

В статье на основании документов из украинских и российских архивохранилищ реконструируется генеалогия и биографии представителей одной из ветвей известного греческого купеческого рода Маврогордато – ветвь Вителла. На протяжении более чем ста лет, вместе с другими выходцами с острова Хиос в Эгейском море, они играли значительную роль в российской и мировой торговле и жизни Одессы.

Ключевые слова: Маврогордато, Хиос, род, купец, гильдия, Одесса, Николаев, благотворительность, торговля, потомственный почетный гражданин.

The genealogy and the biographies of the representatives of one of the branches of famous Greek trade kin Mavrogordato – branch Vitella – has been reconstructed in the article on Ukrainian and Russian archival documents. During above 100 years they played important role in the Russian and world trade and Odessa's life together with other tradesmen from the island Chios in Aegean Sea.

Key words: Mavrogordato, the Chios, kin, tradesman, guild, Odessa, Mykolaiv, charity, trade, honorary citizen by birth.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. серед численних грецьких купців, що оселилися в чорноморських і азовських портах Російської імперії, було й кілька родин, які належали до різних гілок впливового і заможного роду Маврогордато*. Гілка Лакана облаштувалася в Одесі, гілка Нікола – в Таганрозі, Одесі, Ростові-на-Дону та Миколаєві, гілка Скарлаті – в Таганрозі та Ростові-на-Дону. Родові фірми Маврогордато, що мали відділення в багатьох країнах світу, користувалися значним авторитетом у міжнародних торговельних і фінансових колах. Разом з іншими родинами, що походили з острова Хіос в Егейському морі, – Родоканакі, Севастопуло, Скараманга, Раллі, Петрококкіно, Аверіно – Маврогордато створили закритий клан, пов'язаний не тільки діловими відносинами, а й спорідненням. Проте до кінця XIX ст. усередині цієї унікальної етносоціальної групи відбувся складні процеси: ліквідація сімейних торговельних домів, зміна діяльності, національна асиміляція, соціальна і культурна інтеграція в нове суспільство.

На початку XIX ст. в Одесу прибув турецький підданий Пантелій Амвросійович Маврогордато, який, ймовірно, був онуком Стефана Маврогордато (бл. 1740, Хіос – ?), та праправнуком Пантелія Маврогордато (1649, Хіос – ?),

* У документах також є написання «Маврокордато», але у статті прізвище подано виключно в його історично вірній формі.

засновником гілки Вітелла¹. У родовідній книзі хіоських родів, виданій 1955 р. Філіпом Аргенті в Лондоні, про Пантелія Амвросійовича та його потомство немає жодних згадок².

На жаль, в українських і російських архівах збереглося обмаль фактів про засновника цієї гілки Маврогордато. Відомо, що 1820 р. за пропозицією одеського градоначальника, Пантелія Амвросійовича записали в одеські міщани³. 11 квітня 1841 р. йому Одеське повітове казначейство видало свідоцтво на право торгівлі як іноземцю, який заявив «один капітал» і сплатив гільдійські повинності у розмірі 66 крб. по 3-й гільдії купецтва⁴. 1844 р. він продовжував торгувати за свідоцтвом одеського купця 3-ї гільдії та оголосив на 1845 р. капітал у 2 тис. 400 крб.⁵ У 1860-х рр. грецький підданий П. А. Маврогордато був уже купцем 2-ї гільдії м. Одеси⁶.

Двоюрідним братом Пантелію Амвросійовичу Маврогордато доводився Євстратій Лаврентійович Петрококкіно, котрий також належав до хіоської аристократії. 11 листопада 1848 р. в Одеську міську думу було подано клопотання купця Пантелія Маврогордато, який торгував в Одесі за свідоцтвом 3-ї гільдії, про видачу його двоюрідному брату Євстратію Лаврентійовичу Петрококкіно, котрий знаходиться в м. Смірна, свідоцтва про прийняття його батьком Лоїзо Пет-

рококкіно російського підданства та долучення останнього до одеського міщанства⁷. Окрім родинних зв'язків, Пантелій Маврогордато і родина Петрококкіно мали ділові стосунки. Вони володіли спільним торговельним домом «Маврогордато, Петрококкіно і К^о», що здійснював експортно-імпортні операції у Середземномор'ї. Так, за 1836 р. фірма завантажила сім кораблів із пшеницею до Константинополя, п'ять – до Ліворно, один – до Трієста та два – до Марселя, а прийняла один корабель із Трієста, завантажений камінням-бруківкою, та один – із Марселя, з кавою⁸. Тому не дивно, що П. А. Маврогордато був серед 38 найвпливовіших купців Одеси, які виступили поручителями Лаврентія Євстратійовича Петрококкіно та підписалися на його приймальному свідоцтві в число одеських купців 3-ї гільдії⁹. 22 листопада 1848 р. Пантелій Маврогордато сплатив 57 крб. 23 коп. сріблом у рахунок погашення суми податків і повинностей померлого Лаврентія Петрококкіно, оскільки син покійного – одеський міщанин Євстратій Петрококкіно, імовірно, не мав достатнього капіталу¹⁰.

Помер Пантелій Амвросійович 27 березня 1871 р. в Одесі у віці 75 років, з чого можна зробити висновок, що народився він близько 1795 р.¹¹

8 січня 1831 р. П. А. Маврогордато вінчався в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві з Катериною Михайлівною Вуро, дочкою іноземного грека. Поручителями при вінчанні були: одеський 3-ї гільдії купець Костянтин Дела і турецький підданий Михайло Морфопуло¹². Шлюб Пантелія Маврогордато був укладений відповідно до родових традицій, оскільки наречена походила із старовинного хіоського роду, спорідненого і посвояченого з родом нареченого.

Від цього шлюбу, згідно з архівними джерелами, з'явилося на світ четверо дітей: три дочки і син. Старша з дочок – Харіклія Пантеліївна – народилася в Одесі близько 1832 р. 9 вересня 1849 р. вона в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві вінчалася з грецьким підданим керченикальським 1-ї гільдії іноземним гостем Матвієм Івановичем Паремблі, котрий був родичем хіоських родів Агеласто, Петрококкіно, Маврогордато, Раллі та ін. Тому не дивно, що поручителями молодих стали одеські купці, всі вихідці з острова Хіос – Олександр Михайлович Раллі, батько нареченої Пантелій Амвросійович Маврогордато і Павло Мілійович Цицині¹³. Матвій, мабуть, був сином Івана Паремблі та Аргіро Даміано і народився на Хіосі близько 1800 р. Його рідна сестра Деспіна (25 грудня

1802, Хіос – 30 жовтня 1883, Марсель) була дружиною Георгія Євстратійовича Петрококкіно (6 січня 1795, Хіос – 30 березня 1878, Марсель)¹⁴, старшого брата відомого одеського купця Михайла Євстратійовича Петрококкіно (26 грудня 1800, Хіос – 7 вересня 1879, Одеса)¹⁵. З часом Матвій записався в бердянські іноземні гості 1-ї гільдії, а від шлюбу з Харіклією Пантеліївною мав, принаймні, трьох нащадків: Олену, що народилася в Одесі 20 травня 1858 р., охрещена в одеській Свято-Троїцькій церкві 21 червня того ж року; Івана, що народився в Одесі 24 серпня 1861 р., охрещений 28 вересня 1861 р. в Свято-Троїцькій церкві, та Ганну, що народилася в Одесі 24 липня 1868 р., охрещена в тій же церкві 29 липня 1868 р. Хрещеними батьками дітей, окрім зятя Харіклії Пантеліївни – Олександра Савовича Латрі, були представники відомих одеських купецьких родів хіоського походження – дружина комерції радника Федора Павловича Родоканакі Оріетта Фомівна, народ. Галаті; спадковий почесний громадянин Іван Степанович Раллі і одеський 1-ї гільдії купець Марко Євстратійович Севастопуло¹⁶, одружений з Ерато Матвіївною Маврогордато з гілки Лакана¹⁷.

Друга з дочок Пантелія і Катерини Маврогордато – Ерато Пантеліївна – народилася в Одесі близько 1838 р. 26 жовтня 1866 р. вона в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві вінчалася з Дмитром Костянтинівичем Сперанца. Поручителями при їхньому одруженні були: батько нареченого – одеський 2-ї гільдії купець Костянтин Васильович Сперанца і зять нареченої – грецький підданий (так у документі, хоча в метричному записі про власне вінчання двома місяцями раніше він названий австрійським підданим) Олександр Савович Латрі, батько нареченої – Пантелій Амвросійович Маврогордато і, мабуть, двоюрідний дядько нареченої – грецький підданий Лука Пантелійович Маврогордато¹⁸. Дмитро Костянтинівич народився в Одесі 6 січня 1835 р. і був охрещений в Свято-Троїцькій церкві 8 січня того ж року. Його батько – турецький підданий, з часом одеський купець 2-ї гільдії Костянтин Васильович Сперанца, а мати – Марія Дмитрівна, яка належала, ймовірно, до родини турецьких підданих Стойко¹⁹. Помер Дмитро Сперанца в Одесі 17 квітня 1878 р. у віці 43 років²⁰, а його дружина Ерато Пантеліївна – 22 жовтня 1887 р. у віці 45 років і була похована в Одесі^{21*}.

* Треба відзначити, що вік, зазначений у запису про смерть, нерідко не відповідає метричному запису про народження.

Молодша з дочок подружжя Маврогордато – Калліюпа Пантеліївна – народилася в Одесі 7 січня 1840 р., а охрещена в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 12 січня 1840 р. Хрещеними батьками дівчинки були, ймовірно, дядько новонародженої – турецький підданий Костянтин Амвросійович Маврогордато і Віра Костянтинівна, дружина турецького підданого Луки Пантелійовича Маврогордато²². 23 серпня 1866 р. вона вінчалася в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві з Олександром Савовичем (Савелійовичем) Латрі, австрійським підданим. Свідками таїнства були: брат нареченого – доктор Пелопід Савелійович Латрі, зять нареченої – одеський купецький син Дмитро Костянтинович Сперанца і батько нареченої – одеський 2-ї гільдії купець Пантелій Амвросійович Маврогордато²³. У подружжя Латрі народилося четверо дітей: три дочки і син. Син Сава народився близько 1870 р. в Одесі, а 20 грудня 1892 р. у віці 22 років помер і був похований на Старому міському кладовищі²⁴. Старша з дочок – Софія – з'явилася на світ в Одесі 2 серпня 1867 р., а 17 серпня охрещена в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві. Катерина Латрі народилася 8 квітня 1869 р. в Одесі і охрещена 10 квітня в тій же церкві. Молодша з сестер – Ерато – народилася в Одесі 18 жовтня 1871 р. та охрещена 28 листопада того ж року в Свято-Троїцькій церкві. Хрещеними сестер Латрі були: їхня тітка – Ерато Пантеліївна Сперанца, народ. Маврогордато, дядько – грецький підданий Леонід Савович Латрі і одеський 1-ї гільдії купець Георгій Еммануїлович Вуцина²⁵. Олександр Савович народився близько 1825 р., а помер 19 квітня 1894 р. у віці 68 років і похований на Старому міському кладовищі²⁶, а його дружина – Калліюпа Пантеліївна – померла 15 липня 1908 р. у віці 68 років і похована на 2-му міському кладовищі²⁷.

Сімейство Латрі залишило помітний слід у російській культурі. Рідний брат Олександра Савовича (Савелійовича) – Пелопід Савелійович Латрі (1844–?), відомий одеський лікар, ординатор Маріїнського відділення при Одеській міській лікарні і лікар Одеського комерційного училища, 15 травня 1874 р. в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві вінчався з вдовою титульного радника Оленою Іванівною Пако (1849–?), народ. Айвазовською, старшою дочкою видатного російського художника-мариніста Івана Костянтиновича Айвазовського²⁸. Їхній син Михайло Пелопідович народився в Одесі 19 жовтня 1875 р., а охрещений 8 листопада 1875 р. в одеській грецькій Свято-Троїцькій

церкві. Хрещеними його були: дядько – грецький підданий Георгій Савович Латрі та тітка – Олександра Іванівна Айвазовська, дружина поручика Михайла Лампсі²⁹. Цей хлопчик став згодом відомим російським художником³⁰.

Єдиний з синів Пантелія Амвросійовича і Катерини Михайлівни Маврогордато – Амвросій Пантелійович (Пантелеймонович) – народився в Одесі 5 вересня 1835 р., а охрещений в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 8 вересня того ж року. Хрещеними хлопчика були: дядько немовляти – іноземний грек Костянтин Амвросійович Маврогордато і, ймовірно, бабуся новонародженого – Фатула Євстратіївна Вуро, іноземна греккиня, вдова³¹.

Амвросій Пантелійович у різний час перебував в 1-й і 2-й купецьких гільдіях м. Миколаєва і зберігав грецьке підданство. 3 травня 1895 р. він подав клопотання на ім'я імператора Миколи II про надання йому з родиною спадкового почесного громадянства і видачу про те відповідної грамоти, а членам родини – свідоцтв. На це звання Амвросій Пантелійович претендував на підставі пункту 6-го статті 505-ї «Зведення законів Російської імперії», згідно з яким купцям обох гільдій (на той час існувало вже тільки дві гільдії в російському купецтві: перша і друга, третя була скасована. – *В. Т.*), що придбали в західних губерніях Російської імперії маєтки, оцінені не нижче, ніж в 30 тис. крб., з оплатою боргів, які малися по них, можуть претендувати на отримання спадкового почесного громадянства³². Це пояснювалося тим, що розорена, у тому числі і завдяки певній політиці російської влади, польська шляхта не могла забезпечити нормального господарського розвитку регіону.

Такий маєток у с. Овсяниках Балтського повіту Подільської губернії, загальною площею 997 десятини 837 сажнів землі, було придбано Амвросієм Пантелійовичем за 42 тис. 600 крб., з них 24 тис. 301 крб. були переведені в рахунок боргу в Київський земельний банк³³.

Указом Урядового Сенату від 28 грудня 1895 р. клопотання А. П. Маврогордато було задоволено³⁴.

Разом з Амвросієм Пантелійовичем почесне громадянство отримала і його дружина – Олександра Іванівна. У метричній книзі грецької церкви св. Миколи м. Миколаєва зберігся запис про вінчання 20 лютого 1891 р. грецького підданого Амвросія Пантелеймоновича Маврогордато, православного, першим шлюбом, 53 років, із миколаївською 2-ї гільдії купчихою Олександрою Іванівною Мар'єнко, православною, другим шлюбом, 37 років. Поручителями

при одруженні були: грецький консул Георгій Пантелеймонович Зігомала, грецький підданий Ісократ Пантелеймонович Массатуї, капітан корпусу флотських штурманів Михайло Петрович Присека і австрійський підданий, племінник Амвросія Сава Олександрович Латрі³⁵.

При розгляді офіційних документів історія цього шлюбу видається вкрай дивною. Олександра Іванівна Маврогордато народилася 8 лютого 1854 р., а 28 лютого того ж року була охрещена в грецькій церкві св. Миколи м. Миколаєва. Її батьком був дворянин Іван Юхимович Боссе, лютеранського віросповідання, а мати, законна дружина дворянина Боссе – Олександра Максимівна, православного віросповідання. Можливо, Олександра Максимівна була грекинею, оскільки церква, в якій хрестили дочку, була грецькою. Хоча потрібно відзначити, що в грецьких церквах в Російській імперії нерідко здійснювали обряди й представники інших національностей православного віросповідання. Хрещеними батьками дівчинки були: капітан 1-го рангу Іван Павлович Манчирі (?) і дочка лікаря Севастяна Петрушевського дівиця Марія³⁶.

Юною Олександра Іванівна Боссе вийшла заміж за міщанина позаштатного міста Богатий Обоянського повіту Курської губернії Івана Федоровича Мар'єнка, що викликає здивування: дворянська дочка виходить за міщанина достатньо віддаленої від м. Миколаєва губернії. У них 28 червня 1870 р. народився син Петро, 5 липня того ж року охрещений у миколаївському соборі Різдва Богородиці. А хрещеними хлопчика стали грецький підданий Амвросій Пантелеймонович Маврогордато (sic!) і купця Тимофія Сорокіна дружина Олександра Якимівна³⁷. Поява Амвросія Пантелійовича серед хрещених батьків є, очевидно, не випадковою. З документів невідомо, яка була подальша доля Івана Федоровича Мар'єнка, проте ще до другого заміжжя Олександра Іванівна та її син Петро були приписані до 2-ї гільдії купецтва м. Миколаєва, для чого потрібний був значний капітал. 2 жовтня 1891 р. Амвросій Пантелійович подав клопотання до Херсонського окружного суду про усиновлення сина Олександри Іванівни Петра Мар'єнка, причому з наданням прізвища і по батькові прийомного батька. Прохання задовольнили 11 жовтня того ж року³⁸. Потрібно звернути увагу на такі факти: 1) Петро в цей час уже цілком доросла людина, йому 21 рік, і навряд це усиновлення було таке вже необхідне пасинку; 2) процес усиновлення починається відразу ж після одруження з Олександрою Іванівною;

3) усиновлення відбувалося з наданням майнових та соціальних прав вiтчима. З цього випливає висновок, що Петро був позашлюбним сином Амвросія Пантелійовича і Олександри Іванівни, але через якісь міркування А. П. Маврогордато не міг свого часу повінчатися з дівицею Боссе. Шлюб же Олександри Іванівни з Іваном Федоровичем Мар'єнком був фіктивним.

Помер Амвросій Пантелійович в Одесі 23 грудня 1909 р. у віці 68 років, а похований 29 грудня на Старому міському кладовищі³⁹.

Петро Амвросійович Маврогордато – надзвичайно цікава особа: член ради і правління Одеського грецького благодійного товариства⁴⁰ і Одеського товариства історії і старожитностей⁴¹. Будучи археологом-аматором, власним коштом здійснював розкопки античних поселень на острові Березань, в Ольвії і Тірі, готських поховань у Гурзуфі. Значну частину виявлених ним археологічних предметів подарував різним науковим установам. Так, 1902 р. він передав у дарунок Ермітажу колекцію античних експонатів із розкопок стародавнього ольвійського городища⁴². Унікальною була і його власна колекція, зокрема, він був власником теракотової маски Діонісія-винограда, виявленої, вірогідно, при розкопках Пантікапея. 1901 р. колекціонер продав її віце-президенту Одеського товариства історії та старожитностей О. Л. Бертгеделягарду, котрий подарував цей неоціненний експонат Одеському археологічному музею⁴³. 1905 р. Петро Амвросійович в Берліні, де переважно жив у той час, заснував власний музей. Пристрасний колекціонер-філателіст, власник прекрасного зібрання українських марок, П. А. Маврогордато 1920 р. став одним із фундаторів Спільки філателістів України (Берлін), а з 1931 р. – її почесним головою. За відомостями, поданими в «Енциклопедії українознавства», помер Петро Амвросійович у 1946 р.⁴⁴ Німецькі ж джерела інформують, що він помер 29 березня 1948 р. у містечку Ремхільд, де знаходився його маєток. Частина його колекції нині експонується у замку Глюксбург та музеї іграшок у Зоннеберзі⁴⁵. Наприкінці 1890-х років він одружувався⁴⁶. Дружина його – Ерато Олександрівна Маврогордато, грекиня за походженням – була відомою одеською художницею-пейзажисткою⁴⁷. Про нащадків Петра Амвросійовича і Ерато Олександрівни нічого невідомо.

Що ж до майнового становища родини, то, крім уже згаданого маєтку в Подільській губернії, з документів відомо, принаймні, про два власні будинки: в Одесі по вулиці Маразліївській, 6⁴⁸

і в Миколаєві по вулиці Потьомкінській⁴⁹. Родині також належав хутір Пантеліївка (пізніше – Маврокордато), що знаходився на одеській міській землі при Хаджибейському лимані. Частина земель було куплено ще Пантелієм Амвросійовичем Маврогордато, на честь якого хутір і одержав свою першу назву. Проте 26 жовтня 1872 р., імовірно, через розподіл спадщини після смерті Пантелія Амвросійовича ці землі було виставлено на публічні торги і придбано Амвросієм Пантелійовичем. 1873 р. А. П. Маврогордато купив у спадкового почесного громадянина м. Одеси Миколи Опанасовича Моццо ділянку незабудованої землі, суміжну з вже придбаними ним землями. 1901 р. придбав ще земельні ділянки. В результаті утворився хутір, загальною площею 246 тис. 540 квадратних сажнів. 1901 р. володіння було поділено на 128 ділянок та підготовлено до розпродажу. 10 листопада 1907 р. Петро Амвросійович за дорученням батька продав одну з ділянок землі, з деревами і будовами, площею в 1200 квадратних сажнів за шість тис. крб. 26 березня 1908 р. сам Амвросій Пантелійович продав ще одну ділянку незабудованої землі при Хаджибейському лимані площею 1884 квадратних сажнів за 600 крб.: 24 березня того ж року Амвросій Маврогордато продав 2230 квадратних сажнів землі із свого володіння за 2000 крб.⁵⁰ Спекуляції земельними ділянками, та ще й розташованими в такому місці, безперечно, приносили значний прибуток.

У цей же час в Одесі приживала й родина Костянтина Амвросійовича Маврогордато, мабуть, рідного брата Пантелія Амвросійовича. Костянтин Маврогордато мав спочатку турецьке підданство, а потім – грецьке. 6 січня 1819 р. одеський градоначальник граф О. Ф. Ланжерон клопотався про включення Костянтина Амвросійовича до 1-ї гільдії купецтва м. Одеси⁵¹. Ймовірно, донього потрібновіднести інформацію: грецький підданий Костянтин Маврогордато помер в Одесі 23 вересня 1852 р. у віці 62 років⁵². Одружений Костянтин був з Марієттою (Маргетою) Казіївною. У Костянтина і Марієтти Маврогордато було три дочки і син.

Старша з дочок – Олена Костянтинівна – народилася близько 1822 р., а 22 серпня 1843 р. вінчалася в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві з одеським 2-ї гільдії купцем Антоном Михайловичем Пітако (Піттако) (бл. 1809 – ?). Поручителями молодих були: брат нареченого – грецький підданий Дмитро Михайлович Пітако і дядько нареченої – грецький підданий Лука Маврогордато⁵³. Антон Михайлович не

був чужою людиною для клану Маврогордато-Петрококкіно. Він був довіреною особою вже згаданого Лаврентія Євстратійовича Петрококкіно, дядька свого майбутнього тестя⁵⁴. Соціальне становище Антона Михайловича змінювалося: якщо у 1830-і роки він числився серед одеських купців 1-ї гільдії, то спочатку 1840-х – вже записаний у 2-у гільдію, а через кілька років – тільки в 3-ю. Від шлюбу з Оленою Костянтинівною у Антона Пітако з'явилося два сини і чотири дочки. Усі вони народилися в Одесі та були охрещені в грецькій Свято-Троїцькій церкві: Михайло народився 4 квітня 1846 р. (охрещений 11 травня 1846 р.), Костянтин – 21 грудня 1850 р. (охрещений 3 березня 1851 р.), Марія – 6 грудня 1844 р. (охрещена 11 грудня 1844 р.), Вікторія – 2 лютого 1848 р. (охрещена 18 квітня 1848 р.), Олена – 14 травня 1849 р. (охрещена 16 липня 1849 р.), Емілія – 4 квітня 1852 р. (охрещена 24 травня 1852 р.). Хрещеними батьками дітей були як близькі родичі: дружина дядька Олени Костянтинівни Луки Пантелійовича Маврогордато – Віра Костянтинівна і дружина іншого дядька – Пантелія Амвросійовича Маврогордато – Катерина Михайлівна, так і ділові партнери: одеський 1-ї гільдії купець Павло Іракліді і грецький підданий Георгій Іракліді, одеський 3-ї гільдії купець Павло Фотійович Оміро, дочка одеського купця Олена Михайлівна Міліоті і австрійський підданий Олександр Георгійович Дукович⁵⁵. При цьому, деякі з них, наприклад Павло Оміро, були пов'язані з Маврогордато родичанням.

Друга дочка Костянтина і Марієтти Маврогордато – Марія – народилася в Одесі і 15 грудня 1828 р. охрещена в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві. Її хрещеною матір'ю стала Лукія Раллі, народ. Сторні, дружина данського підданого Івана Степановича Раллі⁵⁶, вихідця з острова Хіос, пізніше – російського підданого, одеського 1-ї гільдії купця і спадкового почесного громадянина⁵⁷.

Харіклія Костянтинівна, молодша з сестер, народилася в Одесі 24 січня 1834 р., а охрещена в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 25 січня того ж року. Хрещеними батьками немовляти були: імовірно, дядько Донаній (?) Амвросійович Маврогордато і Віра Костянтинівна Маврогордато, дружина дядька – турецького підданого Луки Пантелійовича Маврогордато⁵⁸.

Єдиний син Костянтина Амвросійовича і Марієтти Казіївни – Стефан – народився в Одесі і охрещений 12 січня 1825 р. в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві. Хрещеним хлопчика став Іван Маврогордато, іноземний грек⁵⁹.

Відомо, що Степану (Стефану) Костянтиновичу Маврогордато належав прибутковий будинок в Одесі по вулиці Мало-Арнаутській, 19, який складався з двох споруд, у першій – три квартири, у другій – чотири. В одній з них мешкала і родина Маврогордато. На момент Першого Всеросійського перепису 1897 р. вона складалася: із господаря – самого Степана Костянтиновича, 70 років, неодруженого, грецького підданого, уродженця Одеси; його сестри – Харіклії (у документі – Харітіна) Костянтинівни Капітанакі, 62 років, вдови, купчихи, уродженки Одеси; племінників – Костянтина Лукича Скараманга, 35 років, неодруженого, грецького підданого, уродженця Одеси, Петра Лукича Скараманга, 33 років, неодруженого, грецького підданого, уродженця о. Сіра, Греція, Марії Луківни Скараманга, 34 років, дівиці, грецької підданої, уродженки о. Сіра, Греція⁶⁰.

Сестра Степана – грецька піддана Марія Скараманга – померла 12 квітня 1885 р. у віці 54 роки в Одесі, а її чоловік – грецький підданий Лука Петрович Скараманга – в Одесі ж 3 лютого 1881 р. у віці 78 років⁶¹.

У подружжя Скараманга була також дочка Євгенія Луківна Скараманга, яка народилася, мабуть, в Одесі близько 1866 р., а 5 вересня 1886 р. в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві вінчалася з грецьким підданим Георгієм Костянтиновичем Стеріо. Поручителями при цьому були грецькі піддані: дядько жениха – Микола Георгійович Юрга, брат нареченого – Дмитро Костянтинович Стеріо, брат нареченої – Стефан Костянтинович Маврогордато і одеський міщанин Георгій Пасхалійович Кріона, представник відомого одеського купецького дому⁶². Наречений народився в Одесі 23 вересня 1854 р., охрещений в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 12 листопада 1854 р.⁶³ Його батько – грецький підданий Костянтин Опанасович Стеріо, а мати – грецька піддана Домна Георгіївна Юрга (Гіорга) – належали до старовинної і впливової одеської купецької родини⁶⁴. Обидві дочки Георгія Костянтиновича і Євгенії Костянтинівни Стеріо народилися в Одесі і були охрещені в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві: Марія – 17 серпня 1887 р. (охрещена 24 вересня 1887 р.), а Ольга – 31 травня 1891 р. (охрещена 13 червня 1891 р.). Хрещеними дівчаток були: дядько Стефан Костянтинович Маврогордато, двоюрідна тітка Ерато Пантеліївна Сперанца, народ. Маврогордато, вже згаданий одеський міщанин Георгій Пасхалійович Кріона і дочка грецького підданого Афіна Миколаївна Кипрі-

аді⁶⁵. Єдиний син – Дмитро Георгійович – народився в Одесі 11 квітня 1892 р. і охрещений 23 травня 1893 р. в Свято-Троїцькій церкві. Прийняли немовля у купелі румунський підданий Одісей Федорович Тахинджи і дочка турецького підданого Олена Костянтинівна Синадіно⁶⁶, представники споріднених з хіосцями сімей. Проте 20 січня 1895 р. у віці 1 року і 9 місяців хлопчик помер і був похований на 2-му одеському міському кладовищі⁶⁷. Трохи раніше – 1 грудня 1894 р. – у віці 40 років помер і сам Георгій Костянтинович Стеріо. Останній свій притулок він знайшов на одеському Новому кладовищі⁶⁸.

Рано помер і брат Євгенії Костянтинівни Стеріо – грецький підданий Петро Лукич Скараманга: 1 лютого 1907 р. у віці 36 років і був похований на 2-му одеському міському кладовищі⁶⁹.

Що ж стосується Харіклії Костянтинівни Капітанакі (Капетанакі), то вона була дружиною аптекарського помічника Дмитра Костянтиновича Капетанакі, котрий народився близько 1826 р., мабуть, у сім'ї одеського купця турецького підданого Костянтина Миколайовича Капетанакі і його дружини Марії Євстафіївни⁷⁰. Родина Капетанакі була тісно пов'язана з хіоськими родами, зокрема з Маврогордато⁷¹, до того ж брат Дмитра – провізор Георгій Костянтинович Капетанакі – був посвоячений з одеськими грецькими сім'ями Калафаті, Мімі, Герецькими, що склали родинне коло відомого одеського купця Михайла Євстафійовича Петрококкіно⁷². Дмитро Костянтинович Капетанакі помер в Одесі 28 березня 1871 р. у віці 45 років⁷³, а його дружина – 26 листопада 1904 р. у віці 60 років і упокоїлася на 2-му одеському міському кладовищі⁷⁴. Нашадків вони не мали.

Сам Степан Костянтинович Маврогордато помер в Одесі 27 березня 1899 р. у віці 75 років, а 29 березня був похований на 2-му міському кладовищі⁷⁵.

Лука Пантелійович Маврогордато, який неодноразово був хрещеним батьком і свідком вінчань у згаданих нами родинях, ймовірно, доводився двоюрідним братом Пантелію і Костянтину Амвросійовичам Маврогордато. Він народився близько 1797 р. і помер в Одесі 3 червня 1871 р. у віці 74 роки⁷⁶. Ймовірно, до нього потрібно віднести інформацію, датовану 1825 р.: Лука Маврогордато, турецький підданий, купець 3-ї гільдії м. Одеси⁷⁷. Очевидно, Віра Костянтинівна Маврогордато, яка народилася близько 1815 р. і померла в Одесі 10 листопада 1891 р. у віці 76 років, а похована 10 листопада 1891 р. на Новому міському кладовищі, була його дру-

жиною⁷⁸. Невідомо, чи було у них потомство. У метричних книгах одеської грецької Свято-Троїцької церкви віднаходимо імена Матвія Лукича Маврогордато, який був свідком при вінчанні Євстратія Дмитровича Петрококкіно і Міміни Дмитрівни Цицині⁷⁹, та Миколи Лукича Маврогордато, котрий був хрещеним батьком Дмитра Петрококкіно, сина Євстратія Дмитровича і Міміни Дмитрівни Петрококкіно⁸⁰. Можливо, це є сини Луки Пантелійовича та Віри Костянтинівни, тим більше, що Віра Костянтинівна була хрещеною матір'ю Дмитра Михайловича Петрококкіно, сина Михайла Євстратійовича і Марії Спиридонівни Михаліца⁸¹, а Лука Пантелійович – свідком при вінчанні сестри Марії Спиридонівни Петрококкіно – Софії Михаліца з Дмитром Миколайовичем Николаїді⁸².

До гілки Вітелла, ймовірно, належав і Костянтин Маврогордато, іноземний грек, член Одеського для іноземних громадян магістрату, що залишив свій автограф на одному з рішень магістрату від 29 квітня 1798 р. Підписався він як «Константино Аверіно Маврокордато», з чого ми можемо зробити припущення, що, очевидно, його мати належала до відомого хіоському роду Аверіно⁸³. Степан Костянтинівч Маврогордато, згадуваний у документах, мабуть, був сином названого вище Костянтина. 1838 р. «син іноземного грека Костянтина Маврокордато» купив у одеського купця Анзельма Зінковича місце, що «знаходилося в 2-й частині міста Одеси в VII кварталі під № 94 і 93»⁸⁴. Можливо, що він одна особа із Степаном Маврогордато, купцем 3-ї гільдії м. Одеси, згаданим у 1825 р.⁸⁵ На жаль, поки що ми не маємо в своєму розпорядженні детальнішої інформації про цих осіб.

Розглянуті нами документи свідчать, що соціальне і економічне становище різних гілок роду Маврогордато в Російській імперії істотно відрізнялося. Досліджувана нами гілка Вітелла і за статками, і за своїм впливом значно поступалася гілкам Никола і Лакана⁸⁶. При цьому сім'я Пантелія Амвросійовича була заможнішою, від родини Костянтина Амвросійовича. Слід відзначити і таку закономірність: багатші і впливовіші родини швидше інтегрувалися в нове соціальне і національне середовище – уклали міжнаціональні шлюби, приймали російське підданство, вступали на російську державну службу, клопоталися про спадкове почесне громадянство і дворянство.

¹ *Argenti P.* Libro d'oro de la noblesse de Chio: 2 vol. – London, 1955. – V. 2. – P. 79–80.

² *Ibid.* – P. 77–99.

³ Державний архів Одеської області (далі – Держархів Одеської обл.), ф. 4, оп. 1а, спр. 526.

⁴ Там само, ф. 32, оп. 1, спр. 383, арк. 24 зв.

⁵ Там само, ф. 4, оп. 20, спр. 307, арк. 52 зв., 254.

⁶ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви / Авторы-сост.: Л. Г. Белоусова, Т. Е. Волкова, Г. Л. Малинова, В. В. Харковенко. – Одесса, 2004. – Ч. III: 1853–1874. – С. 120–123.

⁷ Держархів Одеської обл., ф. 4, оп. 12, спр. 512, арк. 19–19 зв., 22.

⁸ Одесский вестник. – 1836. – № 25; № 26; № 44; № 45; № 48; № 58; № 59; № 60; № 68; № 76; № 79; № 85; № 88; № 89; № 90; № 92; № 98; № 102.

⁹ Держархів Одеської обл., ф. 4, оп. 12, спр. 512, арк. 3–3 зв.

¹⁰ Там само, арк. 21.

¹¹ Греки Одессы... – Ч. III: 1853–1874. – С. 122–123.

¹² Там само. – 2000. – Ч. I: 1800–1831. – С. 158–159.

¹³ Там само. – 2002. – Ч. II: 1834–1852. – С. 174–175, 228–229.

¹⁴ *Argenti P.* Op. cit. – V. 2. – P. 124.

¹⁵ Μπελοουσοβα Α. Το γένος των Πετροκοκκινών: περίοδος της Οδησσοῦ 19ος – 20ου αιώνα. – Χίος, 2007. – Σ. 290.

¹⁶ Греки Одессы... – Ч. III: 1853–1874. – С. 160–161.

¹⁷ *Томазов В.* Матвій Феодорович Маврогордато: меценатська діяльність // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – К., 2007. – Вип. 16. – С. 52.

¹⁸ Греки Одессы... – Ч. III: 1853–1874. – С. 120–121, 196–197.

¹⁹ Там само. – Ч. II: 1834–1852. – С. 290–291.

²⁰ Там само. – 2005. – Ч. IV: 1875–1891. – С. 238–239.

²¹ Там само. – С. 236–237.

²² Там само. – Ч. II: 1834–1852. – С. 172–173.

²³ Там само. – Ч. III: 1853–1874. – С. 114–115, 122–123.

²⁴ Там само. – 2006 – Ч. V: 1802, 1892–1906. – С. 158–159.

²⁵ Там само. – Ч. III: 1853–1874. – С. 114–115.

²⁶ Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 13, спр. 268, арк. 69 зв.–70.

²⁷ Греки Одессы... – 2009. – Ч. VI: 1853–1874. – С. 160–161.

²⁸ Там само. – Ч. III: 1853–1874. – С. 114–115, 150–151.

²⁹ Там само. – Ч. IV: 1875–1891. – С. 144–145.

³⁰ Детальніше про життя М. П. Латрі див.: Кириак Костанди и художники-греки в Одессе. Конец XIX – начало XX веков / О. М. Барковская, Л. А. Еремина, Т. В. Щурова. – Одесса, 2002. – С. 185–190.

³¹ Російський державний історичний архів (далі – РДІА), ф. 1343, оп. 40, спр. 3106 а, арк. 4; Греки Одессы... – Ч. II: 1834–1852. – С. 172–173.

³² РДІА, ф. 1343, оп. 40, спр. 3106 а, арк. 1–2.

³³ Там само.

³⁴ Там само, арк. 13–24.

³⁵ Там само, арк. 11.

³⁶ Там само, арк. 10.

³⁷ Там само, арк. 8.

³⁸ Там само., арк. 6–7.

- ³⁹ Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 13, спр. 774, арк. 62 зв. – 63.
- ⁴⁰ Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1901 г. – Одесса, 1900. – С. 266–267; Держархів Одеської обл., ф. 765, оп. 1, спр. 10, арк. 280–280 зв.
- ⁴¹ Адрес календарь Одесского градоначальника на 1901 г. ... – С. 267.
- ⁴² РДА, ф. 472, оп. 43, спр. 110, арк. 11.
- ⁴³ *Хамула Д. В.* Образ Диониса-винограда в античной коропластике // http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhDADM/2008-8/08kdvdas.pdf
- ⁴⁴ Маврогордато Петро // Енциклопедія українознавства: В 11-и т. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1426.
- ⁴⁵ Peter Mavrogordato // <http://partners.academic.ru/dis.nst/dewiki/1108958>
- ⁴⁶ Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 13, спр. 467, арк. 24 зв.–25.
- ⁴⁷ Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / упор. С. В. Ульяновська. – К., 1993. – С. 41.
- ⁴⁸ Держархів Одеської обл., ф. 35, оп. 1, спр. 27033, арк. 7.
- ⁴⁹ РДА, ф. 1343, оп. 40, спр. 3106 а, арк. 1.
- ⁵⁰ Держархів Одеської обл., ф. 35, оп. 1, спр. 25964, 27033, 28041.
- ⁵¹ Там само, ф. 4, оп. 1 а, спр. 394 а.
- ⁵² Греки Одессы ... – Ч. II: 1834–1852. – С. 172–173.
- ⁵³ Там само. – С. 172–173, 242–243.
- ⁵⁴ Μπελοουσοβα Α. Op. cit. – Σ. 74.
- ⁵⁵ Греки Одессы ... – Ч. II: 1834–1852. – С. 242–243.
- ⁵⁶ Там само. – Ч. I: 1800–1831. – С. 156–157.
- ⁵⁷ РДА, ф. 1343, оп. 39, спр. 4022, арк. 2, 11 зв.–12.
- ⁵⁸ Греки Одессы ... – Ч. II: 1834–1852. – С. 174–175.
- ⁵⁹ Там само. – Ч. I: 1800–1831. – С. 156–157.
- ⁶⁰ Держархів Одеської обл., ф. 2, оп. 8, спр. 1221, арк. 11–11 зв.
- ⁶¹ Греки Одессы ... – Ч. IV: 1875–1891. – С. 230–231.
- ⁶² Там само. – С. 230–231, 246–247.
- ⁶³ Там само. – Ч. III: 1853–1874. – С. 202–203.
- ⁶⁴ Там само. – Ч. II: 1834–1852. – С. 298–299, 60–61.
- ⁶⁵ Там само. – Ч. IV: 1875–1891. – С. 246–247.
- ⁶⁶ Там само. – Ч. V: 1802, 1892–1906. – С. 262–263.
- ⁶⁷ Там само.
- ⁶⁸ Там само.
- ⁶⁹ Там само. – Ч. VI: 1907–1920. – С. 264–265.
- ⁷⁰ Там само. – Ч. I: 1800–1831. – С. 104–105.
- ⁷¹ *Argenti P.* Op. cit. – V. 2. – P. 90.
- ⁷² Μπελοουσοβα Α. Op. cit. – Σ. 59–61.
- ⁷³ Греки Одессы... – Ч. III: 1853–1874. – С. 80–81.
- ⁷⁴ Там само. – Ч. V: 1802, 1892–1906. – С. 114–115.
- ⁷⁵ Держархів Одеської обл., ф. 37, оп. 13, спр. 437, арк. 63 зв.–64.
- ⁷⁶ Греки Одессы... – Ч. III: 1853–1874. – С. 122–123.
- ⁷⁷ Держархів Одеської обл., ф. 1, оп. 190, спр. 96, арк. 154–160.
- ⁷⁸ Там само, ф. 37, оп. 13, спр. 190, арк. 208 зв.–209.
- ⁷⁹ Греки Одессы ... – Ч. II: 1834–1852. – С. 240–241.
- ⁸⁰ Там само.
- ⁸¹ Там само.
- ⁸² Там само. – С. 196–197, 206–207.
- ⁸³ Держархів Одеської обл., ф. 17, оп. 1, спр. 57, арк. 259–259 зв.
- ⁸⁴ Там само, спр. 88, арк. 155–158 зв.
- ⁸⁵ Там само, ф. 1, оп. 190, спр. 96, арк. 204.
- ⁸⁶ *Томазов В.* Матвій Феодорович Маврогордато: меценатська діяльність ...; *Він же.* Рід Маврогордато (гілка Нікола) на Півдні Російської імперії: історико-просопографічне дослідження // Укр. іст. журнал. – 2010. – № 2. – С. 235–245.

УДК [930.1+94(438+474.5)]«13»

Гриневич Тарас

КРЕВСЬКА УНІЯ В ДИСКУСІЯХ ПОЛЬСЬКИХ ІСТОРИКІВ МІЖВОЄННОГО ЧАСУ

У статті проаналізовано погляди польських істориків міжвоєнного періоду на Кревську унію польської та литовської держав 1385 р., перебіг дискусії щодо питань причин унії, умов її укладення, впливу на українські землі та наслідки для долі Великого князівства Литовського та Королівства Польського. Виявлено еволюцію поглядів на унію серед польських науковців та її зумовленість суспільно-політичними реаліями II Речі Посполитої.

Ключові слова: унія, Велике князівство Литовське, Королівство Польське, приєднання, інкорпорація.

В статті проаналізовані погляди польських істориків міжвоєнного періоду на Кревську унію польської та литовської держав 1385 г., ход дискусії по вопросам причин унии, условий её заключения, влияния на украинские земли и последствия для судьбы Великого княжества Литовского и Королевства Польского. Выведена эволюция взглядов на унию в среде польских ученых, ее обусловленность общественно-политическими реалиями II Речи Посполитой.

Ключевые слова: уния, Великое княжество Литовское, Королевство Польское, присоединение, инкорпорация.

The article analyzes the views of Polish historians of the interwar period in Krewa union of the Polish and Lithuanian State in 1385. We study the debate on the causes of union, the conditions of its conclusion, the impact on Ukrainian territory and the implications for the fate of the Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland. It was found the evolution of views on union among Polish scientists, its conditionality of social and political realities of interwar Poland.

Key words: union, The Grand Duchy of Lithuania, Kingdom of Poland, accession, incorporation.

© *Гриневич Тарас*, 2010